

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก

An Analytical Study of the Value of Mettā in the Suvannasāma Jātaka

วิทยา สุวรรณพันธุ์*

Witaya Suwannapan

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Arts Buddhist Studies Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

กฤษณา รักษานิคม**

Kritsana Raksachom

อรชร ไกรจักร***

Orachorn Kraichakr

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Buddhist Studies Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: witayasuwannapan@gmail.com; kritsana.rak@mcu.ac.th; pu_2556@yahoo.com

Received: December 02, 2024

Revised: December 20, 2024

Accepted: December 23, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก และ (๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า เมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี มีเมตริ คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและสรรพสัตว์ทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การบำเพ็ญเมตตาเป็นการละอกุศลและการเจริญกุศลเพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติและเพื่อพระโพธิญาณ แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) การบำเพ็ญเมตตาบารมีเบื้องต้นคือการอุทิศด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารทั้งหลาย (๒) เมตตาอุปปบารมี คือการบำเพ็ญบารมีขึ้นกลาง อุทิศอวัยวะน้อยใหญ่ในร่างกายตน และ (๓) เมตตาปรมัตตบารมี คือการบำเพ็ญบารมี

* นายวิทยา สุวรรณพันธุ์ Mr.Witaya Suwannapan พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism (Buddhist Studies) Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** รศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษานิคม Assoc.Prof.Dr.Maechee Kritsana Raksachom ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** ผศ. (พิเศษ) ดร.อรชร ไกรจักร Asst.Prof.Dr.Orachorn Kraichakr ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

ชั้นสูงอุทิศด้วยชีวิตของตน อาณิสสของผู้มีเมตตาได้แก่ (๑) หลับเป็นสุข (๒) ตื่นเป็นสุข (๓) ไม่ฝันร้าย (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย (๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ (๖) เทวดาทั้งหลายรักษา (๗) ไฟ ยาพิษหรือ ศัสตราภยันตรายไม่ได้ (๘) จิตตั้งมั่นเร็ว (๙) สีหน้าสดใส (๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย (๑๑) คุณวิเศษแห่งเมตตา อันยอดเยี่ยมส่งผลให้เข้าถึงพรหมโลก การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก ตั้งแต่การเสวยชาติ เป็นสุวรรณสามพระโพธิสัตว์ พระองค์พึงระลึกอยู่เสมอว่ามารดาบิดาคือพรหมของบุตรจึงได้ปรณนบัติ ต่อบิดามารดาด้วยความรักและปรารถนาให้มีความสุขยิ่งขึ้น เมตตาที่มีต่อพระเจ้ากบิลยักข์ด้วยการให้อภัย ไม่โกรธเคืองพยาบาลและกล่าววาจาไพเราะอ่อนหวานในขณะสนทนาแม้ตนนั้นจะถูกศรธนูอาบยาพิษ ทะลุข้างขวาไปยังข้างซ้ายจนกระทั่งเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมานและเมื่อฟื้นขึ้นมายังเมตตา แสดงธรรม การบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ต่อสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ แม่น้ำ ด้วยการไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย ไม่ฆ่า ไม่ทำลาย ช่วยปกป้องและอนุรักษ์สัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อม และคุณค่าของความเมตตาตามแนว สุวรรณสามชาดก ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในความรัก ความปรารถนาดี มีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทน บุญคุณ การให้อภัย ความอดทน การละความพยาบาท ประพฤติตนเป็นผู้นอบน้อมถ่อมตนและการมี จิตเมตตาอันบริสุทธิ์อื่นเป็นคุณค่าของการบำเพ็ญเมตตาบารมีในการนำไปสู่มรรคผลนิพพาน

คำสำคัญ: คุณค่า; เมตตาบารมี; สุวรรณสามชาดก

Abstract

In this research, three objectives were purposely made: 1) to study *mettā pāramī* (the perfections of loving-kindness) in Buddhist scriptures, 2) to study the cultivation of *mettā pāramī* in the *Suvaṇṇasāma Jātaka*, and 3) to analyze the value of *mettā* in the *Suvaṇṇasāma Jātaka*. The study employed a documentary research method done by examining Buddhist scriptures and then the descriptive analysis was made accordingly.

The study found that *mettā* in Buddhist scriptures basically refers to loving-kindness, friendliness, and goodwill towards others and all sentient beings for happiness and prosperity. The development of *mettā* involves avoiding unwholesomeness and promoting wholesomeness to benefit practitioners and acquire enlightenment knowledge (*bodhiñāna*). This enlightenment knowledge is divided into three levels: (1) the cultivation of *mettā pāramī* referring to the dedication of one's wealth and servants, (2) the cultivation of *mettā upapāramī* referring to superior perfections by dedicating organs in one's body, and (3) the cultivation of *mettā paramatthapāramī* referring to supreme perfections by devoting one's life. Those who practice loving-

kindness receive the following benefits: (1) peaceful sleep, (2) joyful awakenings, (3) no nightmares, (4) being loved by all human beings, (5) being beloved by all nonhuman beings, (6) being protected by all deities, (7) being safe from fire, poisons, and weapons, (8) having a concentrated mind, (9) having a bright face, (10) being mindful, and 11) attaining the Brahma world. The cultivation of mettā in the Suvannasāma Jātaka has begun since he was born as Bodhisatta Suvannasāma where he recalled that parents were the creator of children, thus he treated them with affection and kindness in order to make their parents happy. Suvannasāma still showed his loving-kindness and forgiveness to King Piliyakkha despite being wounded by a poisoned arrow that entered his right body and exited on the left side. Despite pain and blood spurting from his mouth, Suvannasāma delivered the stanzas of loving-kindness to the King. In order to cultivate mettā toward animals, the environment, forests, and rivers, one must refrain from taking advantage of them, harming, destroying, and instead must preserve and protect them. According to the Suvannasāma Jātaka, mettā corresponds to value such as modesty, loving-kindness, forgiveness, patience, goodwill, and the cessation of vengeance. All of this will eventually lead to the way, fruition, and Nibbāna.

Keywords: Value; Metta Barami; Suvannasāma Jātaka

บทนำ

เมตตาเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญพระพุทธเจ้าตรัสยกย่องว่าเป็นธรรมที่ใช้ในการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติของพระองค์ พุทธสาวกและสาวิกาได้จำสืบทอดกันมาและบันทึกไว้เรียกเรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ว่าชาดก มีทั้งหมด ๕๔๗ ชาดก ปรากฏในเล่ม ๒๗ ชาดก ภาค ๑ มีจำนวน ๕๒๕ เรื่อง เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ตั้งแต่เอกนิบาต (คาถาเดียว) ถึง จัตตาสีสนิบาต (๔๐ คาถา) เล่ม ๒๘ ชาดก ภาค ๒ มีทั้งหมด ๒๒ เรื่อง เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ตั้งแต่ปัญญาสนิบาต (๕๐ คาถา) ถึง มหานิบาต (คาถาจำนวนมาก)จบลงที่เรื่องพระเวสสันดรที่มีจำนวน ๑๐๐๐ พระคาถา และรวมชาดกทั้งภาค ๑ และภาค ๒ จำนวน ๕๔๗ ชาดก^๑ ในจำนวนชาดกเหล่านี้สุวรรณสามชาดกเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติที่เกิดเป็นสุวรรณสามกุนารนั้น มารดาบิดาทั้ง ๒ ได้บวชเป็นดาบสและดาบสินีอาศัยอยู่ในป่า ต่อมาไม่นานได้ถูกลมพิษที่งูพ่นออกมาจากจอมุกระหนาบกับดาบาสทั้ง ๒ คน

^๑ ชุ.ข.ม. (ไทย) ๒๘/๑/๑.

เป็นเหตุให้ตบอด สุวรรณสามกุมารผู้เป็นบุตรชายจึงได้ดูแลเลี้ยงดู ดังข้อความที่สุวรรณสามกุมารพูดกับ พระราชาปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “มารดาบิดาของข้าพระองค์เป็นคนตบอด ข้าพระองค์เลี้ยงดูท่าน ทั้ง ๒ นั้นอยู่ในป่าใหญ่ ข้าพระองค์จะไปตักน้ำมาให้ท่านทั้ง ๒ นั้น จึงมายังแม่น้ำมีคัมมตา”^๒

จากหลักฐานดังกล่าวนี้ทำให้ทราบว่าพระโพธิสัตว์ได้ดูแลบิดามารดาด้วยจิตเมตตา และเหตุการณ์ ที่ถูกพระราชากบิลยักขิงด้วยลูกธนูนั้นไม่แสดงอาการโกรธผู้ยิงแต่ประการใดเพียงถามด้วยความอ่อนโยน ถึงสาเหตุว่าทำไมจะต้องยิงสุวรรณสามกุมารทั้งที่เนื้อและหนังของมนุษย์ก็รับประทานไม่ได้ดังข้อความว่า “เนื้อของเราไม่ควรจะกิน หนังของเราไม่มีประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรหนอเขาจึงเข้าใจว่า เราเป็นผู้ควรยิง”^๓ และข้อความในระหว่างที่ถูกยิงแล้วว่า “ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ประมาทกำลังนำ น้ำไปอยู่ กษัตริย์ พรหมณ์ แพศย์คนไหนแอบซุ่มยิงเรา”^๔ ชาดกที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย นี้ มีข้อความปรากฏเฉพาะพระคาถาเท่านั้น ไม่มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระโพธิสัตว์สุวรรณสาม กุมารเป็นเรื่องเกี่ยวกับการถูกผู้อื่นฆ่า หรือบุคคลต่าง ๆ อย่างชัดเจน เหมือนในชั้นนรกภพในชาดก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเนื้อหาเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การบำเพ็ญเมตตาบารมี ในสุวรรณสามชาดก เพื่อทำการวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก
๓. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการ วิจัยไว้ ๒ ด้าน คือ

๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการบำเพ็ญบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยจะศึกษาเมตตา บารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ความหมาย ระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมี เนื้อหาสาระเรื่องสุวรรณสาม ชาดก การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก และการวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนว สุวรรณสามชาดก ได้แก่ คุณค่าที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ คุณค่าที่มีต่อสัตว์ป่าและคุณค่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

^๒ ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๑๓/๒๓๒.

^๓ ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๗/๒๒๙.

^๔ ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๖/๒๒๙.

๒) ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ และอรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๙ ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค และหนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก ผู้วิจัยได้ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผลการศึกษาเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า ในพระไตรปิฎก หมายถึง “การบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลก ทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การละอกุศลและการเจริญกุศลเพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติจัดเป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี”^๕ และคำว่า บารมี หมายถึง คุณความดีที่ควรบำเพ็ญมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา เรียกว่า ทศบารมี^๖ นอกจากนี้ คำว่า จริยา ยังหมายถึง บารมี^๗ ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อพระโพธิญาณของพระโพธิสัตว์มีอยู่ ๓ ระดับ ดังนี้ (๑) บารมี คือ การบำเพ็ญบารมีเบื้องต้น อุทิศด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารทั้งหลายที่มี (๒) อุปบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขึ้นกลาง อุทิศด้วยระน้อยใหญ่ในร่างกายตน (๓) ปรมัตถบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขึ้นสูง อุทิศด้วยชีวิตของตน^๘ และระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมีและตั้งความปรารถนาที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มี ๒ ลักษณะ คือ อนียตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใด องค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แต่ก็มี การบำเพ็ญบารมีปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า บางชาติเกิดในสุคติภูมิ บางชาติก็เกิดในทุคติภูมิ และ ๒) นียตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ อย่างคือ ปัญญาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป, สัทธาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขยกับอีกแสนกัป และวิริยาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป และพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีมา ๔ อสงไขยกับแสนกัป จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^๙ และผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของความเมตตาบารมีในพระพุทธศาสนา พบว่า ผู้ที่เจริญเมตตาแผ่ความรักไปสู่สัตว์ทั้งปวง ด้วยจิตพ้นจากพยาบาทและกิเลสที่กลุ่มมจิตทั้งปวงด้วยพลว

^๕ ขุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/๕๖.

^๖ ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒/๓๐๓-๓๐๗.

^๗ ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๖๘.

^๘ ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๑/๗๗/๑๑๒.

^๙ สุริย มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

ด้วยโพชนังควาร ด้วยองค์แห่งมรรค ๘ และด้วยเมตตาไปสู่ปณชาติทั้งปวง บุคคลผู้เจริญดีแล้ว อธิฐานดีแล้ว ดำเนินไปได้แล้ว พ้นวิเศษแล้ว ย่อมยังเมตตานี้ให้เกิดให้โชติช่วงสว่างไสว^{๑๐} และการตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม และตั้งมั่นในเมตตาตามโนกรรม ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความสามัคคีกันและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๑} และอานิสงส์ของผู้เจริญเมตตา มี ๑๑ ประการ ได้แก่ (๑) หลับเป็นสุข (๒) ตื่นเป็นสุข (๓) ไม่ฝันร้าย (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย (๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ (๖) เทวดาทั้งหลายรักษา (๗) ไฟ ยาพิษหรือ ศัสตราภยันตรายไม่ได้ (๘) จิตตั้งมั่นเร็ว (๙) สีน้าสดี (๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย และ (๑๑) คุณวิเศษแห่งเมตตาอันยอดเยี่ยมยิ่งย้อมเข้าถึงพรหมโลก^{๑๒}

๒. ผลการบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก พบว่า นับตั้งแต่เกิดมาสุวรรณสามกุมารเป็นผู้มีจิตใจเมตตาต่อมารดาบิดาในการเลี้ยงดูปรนนิบัติรับใช้ การหาอาหาร น้ำดื่ม น้ำใช้ การทำความสะอาด การดูแลที่พักอาศัยและการจัดสถานที่ในการบำเพ็ญเพียรเจริญกรรม เป็นต้น การบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อพระเจ้ากปิยภัทธีคือการไม่ถือโทษโกรธเคืองพระเจ้ากปิยภัทธีผู้ทำร้ายตน ไม่คิดร้ายอาฆาตพยาบาทและเลือกหนทางของการให้อภัยและสนทนาวางใจที่ไพเราะอ่อนหวาน^{๑๓} เพราะความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากปิยภัทธีสุวรรณสามกุมารยังแสดงธรรมเพราะเนื่องจากเห็นว่าโดยนิสัยของพระเจ้ากปิยภัทธีชอบล่าสัตว์ทำร้ายสรรพสัตว์จึงได้แสดงหลักทศพิธราชธรรม อันเป็นธรรมของพระราชาที่พึงปฏิบัติต่อประชาราษฎร์และบริวารทั้งหลาย^{๑๔} และการบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ร้ายที่อาศัยอยู่ในป่าด้วยการแผ่เมตตาให้กับราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง ยักษ์ นก กิณนร กิณรี หมู กระบือ เนื้อฟาน (กวาง) หมูป่า^{๑๕} และความเมตตาต่อป่าไม้ แม่น้ำและสิ่งแวดล้อม ด้วยการไม่ทำลายป่า แม่น้ำ จึงกล่าวได้ว่าสุวรรณสามกุมารได้ตั้งจิตเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตาตามโนกรรมต่อมารดาบิดา พระเจ้ากปิยภัทธี สัตว์ป่า และเทวดาทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓. ผลการวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก พบว่า เหตุการณ์หลังจากที่มารดาบิดาของสุวรรณสามกุมารถูกงูพิษใส่ดวงตาจนตาบอดสนิท สุวรรณสามกุมารดีใจที่จะได้มีโอกาสดูแลตอบแทนคุณและได้ปลอบมารดาบิดาให้เบาใจว่าตนจะคอยดูแลปรนนิบัติ จากนั้นได้ผูกเชือกเป็นราว

^{๑๐} คุรยละเอียดใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓-๒๗/๔๖๓-๔๗๔.

^{๑๑} อ.น.ก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๗.

^{๑๒} อ.เอกาทศก. (ไทย) ๒๔/๑๕/๔๒๕.

^{๑๓} พ.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๖/๒๒๙.

^{๑๔} คุรยละเอียดใน พ.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๔๐๐-๔๒๐/๒๔๒-๒๔๕.

^{๑๕} คุรยละเอียดใน พ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๑๑-๑๑๓/๗๗๒-๗๗๓; พ.จริยา.อ. (ไทย) ๒/๑๑๑-๑๑๓/๓๗๒-๓๗๓.

ให้มารดาและบิดาเดินจับนำทางไปทุกแห่งหนภายในบ้าน จัดที่พักอาศัย และที่เดินจงกรม การออกไปหาผลไม้ในป่า ทำความสะอาดอาศรม และออกไปตักน้ำที่แม่น้ำอันคัมมตา^{๑๖} การประพฤติปฏิบัติเช่นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีเมตริ คิดเกื้อกูลให้มารดาบิดามีความสุข^{๑๗} แม้กระทั่งขณะที่สุวรรณสามกุมารถูกศรอาบยาพิษอาการเจียนตาย แต่ยั้งระลึกถึงผู้เป็นมารดาบิดาด้วยเพราะหากตนสิ้นชีวิตแล้วมารดาบิดาท่านทั้งสองต้องลำบากใช้ชีวิตอยู่ในป่าจึงได้ขอร้องพระเจ้ากปิยักษ์ช่วยดูแลท่านทั้งสอง^{๑๘} คุณค่าความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากปิยักษ์ถึงแม้สุวรรณสามถูกยิงด้วยธนูอาบยาพิษจนได้รับความเจ็บปวดแสนสาหัสจากแผลที่ทะลุจากข้างขวาไปยังข้างซ้ายจนกระดูกเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมาน^{๑๙} หากแต่ด้วยเพราะเมตตาบารมีที่สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญเพียรมานั้น ส่งผลให้สุวรรณสามกุมารมิได้มีความโกรธเคืองอาฆาตพยาบาทหรือเกิดโทสะ แต่ยังคงมีเมตตาไม่ทำร้ายชีวิตหรือตัดพ้อตำหนิกล่าวร้ายพระเจ้ากปิยักษ์แม้แต่น้อยหากยังคงใช้วาจาที่สุภาพอ่อนหวาน คุณค่าความเมตตาของสุวรรณสามกุมารที่มีสัตว์ป่าได้ถูกบ่มเพาะ ปลูกฝังตั้งแต่แรกเกิดตลอดเรื่อยมาเพราะด้วยมารดาและบิดาเกิดในตระกูลพรานล่าเนื้อสัตว์ไม่ปรารถนาที่จะทำปาณาติบาต ไม่ฆ่าหรือปลงเนื้อ ไม่ขายเนื้อที่บุคคลนำมา ปรารถนาที่จะออกบวชและบำเพ็ญเพียรในป่าหิมพานต์^{๒๐} จึงทำให้สุวรรณสามกุมารไม่เคยคิดปองร้ายหรือเบียดเบียนสัตว์ใด ๆ เป็นผู้ที่มิจิตเมตตาต่อสัตว์ซึ่งจะเห็นได้จากเวลาออกไปหาผลไม้จะมีสัตว์ไปเป็นเพื่อน แม้แต่สัตว์ดุร้ายในป่าก็ไม่เคยทำร้ายสัตว์กัน^{๒๑} และคุณค่าความเมตตาที่มีต่อสิ่งแวดล้อมได้แก่ป่าไม้ แม่น้ำ พบว่า สุวรรณสามกุมารมีความผูกพันกับสิ่งแวดล้อมในป่าใหญ่ แม่น้ำและภูเขา เพราะในป่าเป็นแหล่งอาหารและน้ำที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่พึ่งพาอาศัยในการดำเนินชีวิตและการบำเพ็ญบารมีอีกด้วย

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาวิจัยคุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก นำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่นี้

^{๑๖} พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๑๓/๒๓๒.

^{๑๗} พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/๕๖.

^{๑๘} พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๒๑-๓๒๔/๒๓๓.

^{๑๙} พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๖/๒๒๙.

^{๒๐} พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๙/-/๑๓๕.

^{๒๑} พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๐๗-๓๑๐/๒๓๑.

อภิปรายผลการวิจัย

๑. ผลการศึกษาวิจัยเมตตาบารมีในพระพุทธศาสนา มีความหมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การละอกุศลและการเจริญกุศล เพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติจัดเป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี สอดคล้องกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^{๒๒} กล่าวว่า เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้มีความสุข ผู้ที่ปรารถนาจะปลูกเมตตาให้ออกงามอยู่ในจิตจะเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์และความเมตตาเป็นความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข และเมตตาจึงตรงกันข้ามกับโทสะ พยาบาท เมตตาเป็นเครื่องอุปถัมภ์ โทสะพยาบาทเป็นเครื่องทำลายล้าง ฉะนั้น เมื่อมีเมตตาย่อมคิดจะเกื้อกูลกันให้มีความสุข รู้จักให้อภัย

^{๒๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *ชีวิตนี้สำคัญนัก*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๗.

ไม่ถือโทษ และผลการวิจัยพบว่า ความเมตตาพึงเกิดแก่ผู้ที่เจริญเมตตาแผ่ความรักไปสู่สัตว์ทั้งปวง จิตพ้นจากพยาบาทและกิเลสทั้งปวง เป็นบุคคลผู้เจริญดีแล้ว อธิฐานดีแล้ว ดำเนินไปได้แล้ว พันวิเศษแล้วย่อมยังเมตตานี้ให้เกิดความโชติช่วงสว่างไสว ด้วยการตั้งเมตตาภาวนากรรม เมตตาวัจกรรมและเมตตา-มโนกรรม ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน ความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเพื่อการละโทษและละพยาบาทสอดคล้องกับ พระราชปรีดีกวี (สมจินต์ วันจันทร์)^{๒๓} ได้กล่าวถึงความรัก มาจากคำว่า เมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้สรรพสัตว์มีความสุขเป็นความรักที่ไม่มีเงื่อนไข ความเมตตาช่วยคำจุนโลก เราควรเอาเมตตาเป็นตัวนำในการใช้ชีวิตเป็นกายสุจริต เมตตา-วัจกรรมเอาเมตตาเป็นฐานในการสื่อสารให้เกิดการสื่อสารสุจริต เมตตา-มโนกรรมใช้เมตตาเป็นหลักในการคิด การอ่านให้เป็นมนัสสุจริต ไม่โลภ ไม่พยาบาท ปองร้ายผู้อื่นทำให้เกิดสัมมาทิฐิ สอดคล้องกับ พระมหาบุญเรือน ปวงกโร (พิลาพันธ์)^{๒๔} ที่ศึกษาเรื่องนี้แล้ว สรุปผลงานวิจัยไว้ว่า เมตตาเป็นหลักธรรมระดับพื้นฐาน คือ ทำให้คนทั้งหลายเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน ไม่ทำลายทำร้ายกัน ไม่เบียดเบียนกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม และผลการวิจัยพบว่า ระดับของบารมีในการบำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณมี ๓ ระดับ ดังนี้ (๑) บารมี คือ การบำเพ็ญบารมีเบื้องต้น อุทิศด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารทั้งหลายที่มี (๒) อุปบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขั้นกลาง อุทิศด้วยวินัยน้อยใหญ่ในร่างกายตน และ (๓) ปรมัตถบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขั้นสูง อุทิศด้วยชีวิตของตน สอดคล้องกับ สุภาพร พรหมเถื่อน^{๒๕} พบว่า การบำเพ็ญบารมี คือ การตั้งมั่นในจิตสมาทานอย่างไม่หวั่นไหว มี ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) บารมี เป็นการสร้างคุณงามความดีในชาติต่าง ๆ เหมือนบุคคลที่ทำความดีทั่วไป (๒) อุปบารมี การสร้างคุณงามความดีที่ยกระดับให้สูงขึ้นกว่าธรรมดา เช่น สละทรัพย์ สละร่างกายเพื่อให้อวัยวะผู้อื่นมีชีวิตอยู่ต่อไป (๓) ปรมัตถบารมี การสร้างบารมีขั้นสูง ขึ้นการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุนิพพาน และสอดคล้องกับ อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ^{๒๖} พบว่า ระดับต้นหรือระดับสามัญเรียกว่า บารมี ระดับกลาง เรียกว่า อุปบารมี และระดับสูงเรียกว่า

^{๒๓} สามเณร ปุณณปัญญธรรม, สัมภาษณ์ พระราชปรีดีกวี (สมจินต์ วันจันทร์) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ พระพรหมวัชรธีรจารย์, ศ.ดร., “ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสากล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=h9fY4nGjF7o> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๓].

^{๒๔} พระมหาบุญเรือน ปวงกโร (พิลาพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๐-๑๐๗.

^{๒๕} สุภาพร พรหมเถื่อน, “การศึกษาแนวคิดเรื่องอธิฐานบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๙๘.

^{๒๖} อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี ๑๐ ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, รมยสาร, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๕๕-๕๗.

ปรหมัตถบารมี และการบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ ความรัก ความปรารถนาดี หวังให้ผู้อื่นหรือสรรพสัตว์มีความสุข ด้วยการเบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่นให้เดือดร้อน มุ่งแต่จะสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น และผลการวิจัยพบว่า อานิสงส์ของผู้เจริญเมตตา มี ๑๑ ประการ ได้แก่

(๑) หลับเป็นสุข	(๒) ตื่นเป็นสุข
(๓) ไม่ฝันร้าย	(๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
(๕) เป็นที่รักของอมมนุษย์	(๖) เทวดาทรงหลายรักษา
(๗) ไฟ ยาพิษหรือศัสตราทำลายไม่ได้	(๘) จิตตั้งมั่นเร็ว
(๙) สีหน้าสดใส	(๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย
(๑๑) คุณวิเศษแห่งเมตตาอันยอดเยี่ยมย่อมเข้าถึงพรหมโลก	

สอดคล้องกับ ขันทอง วิชาเดช พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร และประพันธ์ ศุภสร^{๒๓} พบว่า เมตตา คือ ความปรารถนาดีต่อตนเองเป็นอย่างยิ่งและต่อผู้อื่น ซึ่งแสดงออกทางกาย วาจา และใจในอันที่จะเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นเหตุใกล้สงบ ระวังความพยายาหลงได้ มีอานิสงส์ ได้แก่ หลับก็เป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาย่อมรักษา ไม่ต้องภัยจากไฟ ยาพิษ หรือศัสตราวุธ จิตเป็นสมาธิง่าย สีหน้าผ่องใส เมื่อจะตายใจก็สงบไม่หลงไหล ไร้สติ และถ้ายังไม่บรรลุนิพพานก็สูงกว่ายอมเข้าถึงพรหมโลก

๒. การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก พบว่า สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญเมตตาบารมีต่อมารดาบิดาเมื่อท่านทั้งสองตบอดจากพิษงูจากนั้นสุวรรณสามกุมารได้ให้คำสัตย์กับมารดาบิดาว่าจะปรนนิบัติรับใช้ให้ท่านทั้งสองให้ผาสุกตั้งแต่การหาผลไม้ น้ำดื่ม น้ำใช้ การทำความสะอาดอาศรม และการจัดสถานที่สำหรับเดินจงกรม สอดคล้องกับ ปรีดาพร คุ่มสระพรหม และคณะ^{๒๔} พบว่า สุวรรณสามดาบส ได้บำเพ็ญเมตตาบารมี ด้วยการเป็นผู้เลี้ยงดูมารดาและบิดาที่ตบอดแม้จะถูกพระเจ้ากปิปลักษณ์ยิงด้วยธนูแต่ก็ฟื้นคืนมาเพราะความเมตตาของสุวรรณสามดาบสจึงทำให้พ้นภัยอันตรายและมีชีวิตที่สงบสุข สำหรับการบำเพ็ญเมตตาบารมีของสุวรรณสามกุมารต่อพระเจ้ากปิปลักษณ์นั้นหลังจากที่พระเจ้ากปิปลักษณ์ได้ยิงศรธนูอาบยาพิษทะลุข้างขวาไปข้างซ้ายจนกระดูกเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมานหากแต่สุวรรณสามกุมารมิได้โกรธเคือง อาฆาตพยายาบาทหรือคิดทำร้ายแต่อย่างไรและยังใช้วาจาอันไพเราะ

^{๒๓} ขันทอง วิชาเดช พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร และประพันธ์ ศุภสร, “การแผ่เมตตาในสังคมไทยตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๕๕ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๓๐-๓๑.

^{๒๔} ปรีดาพร คุ่มสระพรหม และคณะ, “สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มิ่งมงคลทิพย์”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๖): ๑๓๓๓.

อ่อนหวานในการสนทนา การบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ทั้งหลายสุวรรณสามกุมารมีความรักไม่เบียดเบียน ไม่คิดทำร้ายหรือฆ่าราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง ยักษ์ นก กิณนร กิณนรี หมี กระบือ เนื้อฟาน (กวาง) และ หมูป่า ด้วยมิตรภาพแห่งความเมตตาสุวรรณสามกุมารจึงเป็นที่รักของสัตว์ป่า สอดคล้องกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช^{๒๙} มีพระราชดำรัสในโอกาสที่สมาคมพ่อค้าทราย เกี่ยวกับเมตตา ไว้ว่า “ผู้มีจิตเมตตากรุณา หมายถึง การที่มีจิตใจเห็นใจผู้อื่น มีจิตใจที่จะเห็นถึงความเดือดร้อน เราจะช่วยเหลือ จิตใจนี้ก็เป็นจิตใจที่มีพลังมาก ทั้งอ่อนโยนมาก เพราะถ้าคนที่มีเมตตากรุณาในใจและเพื่อแผ่ต่อผู้อื่นก็ยอมทำงานของตนด้วยความก้าวหน้าจนสำเร็จลุล่วงไปได้” และสอดคล้องกับอุดมชัยสุวรรณ และคณะ^{๓๐} พบว่า สุวรรณสามได้บำเพ็ญเมตตาบารมีขั้นสูงสุดอยู่ร่วมกับสัตว์ป่านานาชนิดอย่างมีความสุข แม้ถูกพระเจ้ากบิลยักษ์ยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษแต่พระองค์ก็ไม่โกรธแต่กลับสนทนาด้วยความเมตตา และพระครูสมุห์วิบูลย์ ชาติจิตโต และคณะ^{๓๑} พบว่า หลักปฏิบัติที่แสดงถึงความเมตตาต่อผู้อื่น คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้พร้อมและการทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ไม่เบียดเบียนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การใช้ความสงบข่มใจและรู้จักอดทน การเปิดใจและยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่นและการให้อภัย และการเจริญเมตตาต่อสังคม คือ การยอมรับและปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ การเคารพผู้อื่น การให้ความร่วมมือ และการมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๓. คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก พบว่า สุวรรณสามกุมาร ปฏิบัติต่อมารดาบิดาด้วยความรัก ความปรารถนาดีและเอาใจใส่ดูแลเป็นการตอบแทนคุณหวังที่จะให้ท่านทั้งสองมีความสุข จึงเป็นความเมตตาที่บริสุทธิ์ใจ ไม่หวังประโยชน์ตอบแทนใด ๆ และคุณค่าของความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากบิลยักษ์ มิได้มีความโกรธเคือง อาฆาตพยาบาทหรือเกิดโทสะ ไม่ทำร้ายไม่ได้หมายเอาชีวิตหากยังคงใช้วาจาที่สุภาพอ่อนหวานในการสนทนากับพระเจ้ากบิลยักษ์ สอดคล้องกับ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^{๓๒} กล่าวว่า ผู้ที่มีเมตตาจะเป็นผู้มีความเย็นสำหรับแผ่แผ่และผู้รับความเมตตาก็จะได้รับความเย็นด้วย ผู้มีความเมตตาเป็นผู้ไม่มุ่งร้ายผู้ใด มีแต่ความปรารถนาด้วยจริงใจให้ผู้อื่นเป็นสุขและเมตตายังเป็นเครื่องทำลายความพยาบาทและความโกรธ และสอดคล้องกับ

^{๒๙} ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๑), หน้า ๙๓.

^{๓๐} อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี ๑๐ ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, รมยสาร, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๕๕-๕๗.

^{๓๑} พระครูสมุห์วิบูลย์ ชาติจิตโต และคณะ, “การประยุกต์หลักเมตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อจัดการความขัดแย้ง”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐): ๑๕๖-๑๕๘.

^{๓๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, รสแห่งความเมตตาชุ่มเย็นยิ่งนัก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑-๑๘.

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อดุญฐานันทภิกขุ)^{๓๓} ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาไว้ว่า หากขาดความเมตตาบนโลกนี้จะเกิดสงคราม ทุกคนขาดคุณธรรม แต่ถ้ามนุษย์มีใจรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง เพื่อแผ่กันมีความเห็นอกเห็นใจกันเรื่องร้าย ๆ ก็จะหายไป มนุษย์จึงต้องฝึกใจให้เป็นผู้มีเมตตาใช้ความรักความปรารถนาดีต่อกันเข้าแก้ไขปัญหานานาซึ่งความสงบร่มเย็นให้แก่สังคมส่วนรวม นำความสุขความเจริญ ความดีงามมาให้แก่ผู้ที่มีเมตตา และสอดคล้องกับ พระราชปรีดีติภักดิ์ (สมจินต์ วันจันทร์)^{๓๔} ได้กล่าวถึงในสมัยพระพุทธเจ้าใช้เมตตาเป็นธงในสมัยการเกิดเป็นสุวรรณสาม พระโพธิสัตว์มีลักษณะนิสัยเป็นผู้มีเมตตาสูง มีเทวดาได้บันดาลให้ฤาษีทั้งสองมีลูกชายคอยดูแล พระโพธิสัตว์ก็มีลักษณะนิสัยเมตตาเหมือนพ่อแม่ มีสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ให้ระลึกถึงเมตตาของพระโพธิสัตว์เป็นที่ตั้งระงับความโกรธ โทสะ ด้วยเมตตา และคุณค่าของความเมตตาที่มีต่อสัตว์ป่า ป่าไม้และแม่น้ำที่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวสุวรรณสามกุมารนั้นด้วยไม่ทำลายและยังเป็นการรักษา ปกป้องและอนุรักษ์ผืนป่าให้อุดมสมบูรณ์เป็นที่พักพิงและเป็นแหล่งอาหารในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับท่าน ว.วชิรเมธี^{๓๕} ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของเมตตาในระดับส่วนรวมพบว่า เมื่อโลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน เพราะต่างก็มีเมตตาต่อกันและกันแล้ว ก็จะทำให้มนุษยชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกันก็จะลดน้อยลงไป สันติภาพสันติสุขก็จะเกิดขึ้นทั้งในใจในชีวิตประจำวันและในโลกอย่างยั่งยืน ชีวิตคน ชีวิตสัตว์ ชีวิตพืช ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมก็จะถูกทำลายน้อยลง ถูกเบียดเบียนเบาบางน้อยลง ด้วยอานุภาพแห่งเมตตาจะสามารถทำให้สันติภาพแห่งเมตตาเกิดขึ้นอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับ พระครูอุทัยสุตกิจและสุวิชัย อินทกุล^{๓๖} พบว่า การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตาและความเห็นใจเข้าใจกัน เป็นการสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ และเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมตตาจึงเปรียบเสมือนน้ำเย็นที่ขุโลมจิตของผู้คนให้เย็นสงบ และสอดคล้องกับ พระมหาสมชาย ชินตโธ^{๓๗} พบว่า สุวรรณสามมีความเมตตาต่อสัตว์ในป่าและพระเจ้ากปิลาักษ์ ซึ่งในหลักของความเมตตานี้มีคุณค่าต่อการอยู่ร่วมด้วยความปกติ ลดปัญหาทารุณสัตว์ ปัญหา

^{๓๓} พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อดุญฐานันทภิกขุ), อกัฏฐาน การให้ที่ยากยิ่ง: การให้ที่ยากและยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

^{๓๔} สามเณร ปลุกปัญญาธรรม, สัมภาษณ์ พระราชปรีดีติภักดิ์ (สมจินต์ วันจันทร์) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ พระพรหมวัชรธีรารจารย์, ศ.ดร., “ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสากล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=h9fY4nGjF7o> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๗].

^{๓๕} ว.วชิรเมธี, ชีวจิตมีเดีย, “เมตตาธรรม: ประโยชน์ของเมตตา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://cheewajit.com/mind/157441.html> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๗].

^{๓๖} พระครูอุทัยสุตกิจ และสุวิชัย อินทกุล, “พุทธจริยธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ”, วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔): ๒๒๙.

^{๓๗} พระมหาสมชาย ชินตโธ, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก”, วารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๕๔-๕๕.

มลพิษที่จะเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมอันจะเกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น สัตว์และสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับ สิทธิพล เวียงธรรม^{๑๔} พบว่า เมตตามีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือ เมตตาเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานนำไปสู่การกระทำที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ที่อยู่ร่วมกันด้วยการให้ทาน การให้อภัย การให้ธรรมเป็นทาน การพูดจาสมานมิตร การไม่เบียดเบียนชีวิตและเมตตายังเป็นคุณธรรมที่ป้องกันอนุรักษ์สัตว์ป่า

สรุปผลการวิจัย

๑. เมตตาบารมีในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การละอกุศลและการเจริญกุศลเพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติจัดเป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา และระดับของบารมีเพื่อพระโพธิญาณมี ๓ ระดับ ดังนี้ (๑) บารมี คือ การบำเพ็ญบารมีเบื้องต้น อุทิศด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารทั้งหลายที่มี (๒) อุปบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีชั้นกลาง อุทิศด้วยระบอบน้อยใหญ่ในร่างกายตนและ (๓) ปรมัตถบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขั้นสูง อุทิศด้วยชีวิตของตน สำหรับระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าหรือเรียกอีกอย่างว่าพระโพธิสัตว์ มี ๒ ลักษณะ คือ อนิยตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แต่มีการบำเพ็ญบารมีปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าและนิยตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ อย่างคือ ปัญญาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป, สัทธาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขยกับอีกแสนกัป และวิริยาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีมา ๔ อสงไขยกับแสนกัปจึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และความเมตตาบารมีในพระพุทธศาสนา พึงเกิดแก่ผู้ที่เจริญเมตตาแผ่ความรักไปสู่สัตว์ทั้งปวง จิตพ้นจากกิเลส เป็นบุคคลผู้เจริญดีแล้ว ย่อมยังเมตตานั้นให้เกิดให้โชติช่วงสว่างไสว ด้วยการตั้งมั่นในเมตตาภาวกรรม เมตตาวจกรรม และเมตตาโมกกรรม ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคีกันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อการละโทษและละพยาบาท และอานิสงส์ของผู้เจริญเมตตา มี ๑๑ ประการ ได้แก่ (๑) หลับเป็นสุข (๒) ตื่นเป็นสุข (๓) ไม่ฝันร้าย (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย (๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ (๖) เทวดาทั้งหลายรักษา (๗) ไฟ ยาพิษหรือศัสตราทำลายไม่ได้ (๘) จิตตั้งมั่นเร็ว (๙) สีหน้าสดใส (๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย และ (๑๑) คุณวิเศษแห่งเมตตาอันยอดเยี่ยมยิ่งย้อมเข้าถึงพรหมโลก

^{๑๔} สิทธิพล เวียงธรรม, “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๑๔-๑๕.

๒. การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก ตั้งแต่การเสวยชาติเป็นสุวรรณสามพระโพธิสัตว์ สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญเมตตาบารมีกับมารดาบิดาเมื่อท่านทั้งสองตาบอดจากพิษงูจากนั้นสุวรรณสามกุมารได้ให้คำสัตย์กับมารดาบิดาว่าจะปรนนิบัติรับใช้ให้ท่านทั้งสองให้ผาสุก และการบำเพ็ญเมตตาบารมีของสุวรรณสามกุมารต่อพระเจ้ากปิลยักข์นั้นหลังจากที่พระเจ้ากปิลยักข์ได้ยิงศรธนูอาบยาพิษทะลุข้างขวาไปยังข้างซ้ายจนกระอักเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมาน หากแต่สุวรรณสามกุมารมิได้โกรธเคือง อาฆาตพยาบาทหรือคิดทำร้ายแต่อย่างไรและยังใช้วาจาอันไพเราะอ่อนหวานในการสนทนาแสดงให้เห็นถึงความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากปิลยักข์อย่างบริสุทธิ์ใจ และการบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ทั้งหลายด้วยความรักไม่เบียดเบียนไม่คิดทำร้ายหรือฆ่าราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง ยักษ์ นก กิณนร กิณนรี หมี กระบือ เนื้อฟาน (กวาง) และ หมูป่า ด้วยมิตรภาพแห่งความเมตตาสุวรรณสามกุมารจึงเป็นที่รักของสัตว์ป่า

๓. คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก คุณค่าของความเมตตาที่มีต่อมารดาบิดาคือความรักและความกตัญญูที่สุวรรณกุมารได้ปฏิบัติต่อท่านทั้งสองหวังให้ท่านมีความสุขจึงเป็นความรักที่ไม่หวังประโยชน์ตอบแทนใด ๆ แม้ใกล้สิ้นชีวิตยังเป็นห่วงกลัวมารดาบิดาจะลำบากไม่มีใครดูแลและปรนนิบัติจึงได้ฝากท่านทั้งสองไว้กับพระเจ้ากปิลยักข์ คุณค่าของความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากปิลยักข์ คือ การให้อภัยและไม่อาฆาตพยาบาท แม้จะเจ็บปวดแสนสาหัสจากแผลที่ทะลุจากข้างขวาไปยังข้างซ้ายจนกระอักเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมานหากแต่ด้วยเพราะเมตตาบารมีที่สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญเพียรมานั้น ส่งผลให้สุวรรณสามกุมารมิได้มีความโกรธเคือง หรือเกิดโทสะต่อพระเจ้ากปิลยักข์ แต่ยังคงมีเมตตาไม่ทำร้ายหรือไม่ได้คิดหมายเอาชีวิตคืนหรือตัดพ้อตำหนิว่าร้ายพระเจ้ากปิลยักข์แม้แต่น้อยหากยังให้อภัยและสนทนาด้วยวาจาที่สุภาพอ่อนหวาน และคุณค่าของความเมตตาที่มีต่อสิ่งแวดล้อม คือ การเห็นค่าและประโยชน์ของการดูแลรักษาป่าไม้และแม่น้ำ สุวรรณสามกุมารเกิดในป่าหิมพานต์และอาศัยอยู่ในป่าเต็มไปด้วยต้นไม้ ผลไม้และแม่น้ำจึงไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเพราะเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ต่างก็พึ่งพาอาศัยกันในการดำเนินชีวิต จึงกล่าวได้ว่าคุณค่าความเมตตาของสุวรรณสามส่งผลให้เป็นที่รักของมารดาบิดา พระเจ้ากปิลยักข์ กิณนร กิณนรี สัตว์ป่า เทวดาและเทพธิดาและอยู่ร่วมกันในป่าอย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่าคุณธรรมที่สุวรรณสามกุมารนำมาประพฤติปฏิบัติในการบำเพ็ญเมตตาบารมี ได้แก่ การเป็นผู้ประพฤติดุธรรม การเป็นผู้ประพฤดิพรหมจรรย์ การเป็นผู้กล่าวคำสัตย์ การเป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา และการนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ดังนั้น สถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา

มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาควรนำมาบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อเป็นการปลูกฝัง บ่มเพาะจิตใจของผู้เรียนให้เป็นผู้มีเมตตาต่อมารดาบิดา ญาติ เพื่อน สัตว์ และยังเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ ในพระพุทธศาสนา เถรวาท

๒.๒ ศึกษาเปรียบเทียบเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อให้ครบองค์ธรรมคือ พรหมวิหาร ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

บรรณานุกรม

ชั้นทอง วิชาเดช พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร และประพันธ์ ศุภษร. “การแผ่เมตตาในสังคมไทยตามคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
บูรพา. ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๕๕ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๓๐-๓๑.

ปรีดาพร คัมสระพรม และคณะ. “สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มัจฉกัถที่ปณี”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์
มจร. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๖): ๑๓๓๓.

พระครูสมุทรวิชัย ชิตจิตโต และคณะ. “การประยุกต์หลักเมตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อจัดการ
ความขัดแย้ง”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐):
๑๕๖-๑๕๘.

พระครูอุทัยสุตกิจ และสุวิชัย อินทกุล. “พุทธจริยธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ”. วารสาร มจร
การพัฒนาสังคม. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔): ๒๒๙.

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อดุญฐานันท์ภิกขุ). อภัยทาน การให้ที่ยากยิ่ง: การให้ที่ยากและยิ่งใหญ่
ที่สุดของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๒.

พระมหาบุญเรือน ปถกโร (พิลาพันธ์). “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญา
เถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาสมชาย ชินทตโต. “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก”. วารสาร
มหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๕๔-๕๕.

ภูมิพลอดุลยเดช. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. ชีวิตนี้สำคัญนัก, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

_____. รสแห่งความเมตตาชุ่มเย็นยิ่งนัก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓.

สิทธิพล เวียงธรรม. “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ”. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๑๔-๑๕.

สุภาพร พรหมเถื่อน. “การศึกษาแนวคิดเรื่องอธิฐานบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สุริย์ มีผลกิจ. พระพุทธประวัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ท จำกัด, ๒๕๔๔.

อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ. “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี ๑๐ ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. รมยสาร. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๕๕-๕๗.

ว.วชิรเมธี. ชีวจิตมีเดีย. “เมตตาธรรม: ประโยชน์ของเมตตา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://cheewajit.com/mind/157441.html> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๗].

สามเณร ปลุกปัญญาธรรม. สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิพย์ (สมจินต์ วันจันทร์). “ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสากล”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=h9fY4nGjF7o> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๗].